

ÎNSEMĂNĂRI PE MARGINEA UNUI MANUSCRIS CUPRINZÎND CHELTUIELILE UNEI CASE BOIEREȘTI DIN IAȘI ÎN ANII 1818—1819

de GH. UNGUREANU

Printre manuscrisele recent inventariate în colecția atit de prețioasă care se păstrează la Arhivele Statului din Iași, este și o condică de cheltuielile unei case boierești¹ care ne-a dat prilejul să facem însemnările ce urmează.

Acest document se prezintă astăzi ca un caiet, format mare, cu 27 foi, din care prima și ultima drept scoarțe constituind o condică obișnuită de venituri și cheltuieli. În decursul anilor a fost deteriorată rămânând numai partea cheltuielilor, începînd cu luna septembrie 1818 și sfîrșind cu decembrie 1819; desigur la începutul ei au fost trecute și veniturile.

Constatăm totuși că nu este un fragment din cheltuieli, deoarece au fost începute în septembrie 1818 și terminate în 1819 luna decembrie cînd se face o situație la urmă, totalizatoare pe acest timp.

Prin faptul că îi lipsesc scoarțele și desigur și partea de la început cu veniturile și poate și o copertă cu titlul respectiv, identificarea acestui document ne-a produs oarecare greutate.

Cuprinsul documentului existent nu ne dă date precise pentru identificarea lui și pentru aceasta a trebuit să folosim datele întîmplătoare, întîlnite în cuprins și necomplete, dar care totuși ne-au condus la precizarea că acest registru a fost ținut de gramaticul sau secretarul casei vornicului Mihalache Sturza — viitorul domn în 1834 — și reprezintă cheltuielile făcute în timpul arătat.

Care sînt datele de care ne-am ajutat la identificarea documentului?

Chiar de la prima pagină am însemnat numele lui *Monsiu Flehtenmaher* și mai încolo „a nomofixului Scheleti“; primul împrumută niște bani, iar al doilea primește bani pentru scutelnici.

Numele aceluia care hotăra să se facă plățile este arătat mereu numai *cuconu Mihalache*; dar acest Mihalache putea fi și un vechil sau posesor; deoarece în manuscris sunt arătate și oare care cheltuieli cu școala domnească, lesne se poate înțelege să fie și cheltuielile unei slujbe din curtea domnească.

---

¹ Arhivele Statului Iași, manuscrise nr. 1492.

Pe lângă numele des pomenit al cuconului Mihalache se găsește și al „cucoanei Safta“. Aceasta putea fi soția „cuconului Mihalache“, dar tot așa de bine putea fi mama, soacra, sau altă persoană.

Continuînd citirea manuscrisului, am găsit știrea importantă că acest „cucon Mihalache“, cum îl scria grămăticul sau secretarul, se ocupă de teatru; însă în familia Ghica, în casa căruia s-a jucat la 1816 *Mirtil și Hloe* din îndemnul lui Asachi și unde în 1820 va juca trupa rusă, „școala muerească“, nu găsim nici un membru mai însemnat cu numele de Mihalache; mă gîndeam să poate fi omul lor de afaceri și care pentru micul slujbaş al „cantîleriei“ boerești nu putea fi decît „cucon“.

Am găsit însă numele a două moșii: *Drăgăneștii și Oasele*; la prima se trimețea 6 lăcăți, iar la o doua Mihai Moțoc de acolo era împrumutat cu 30 de lei.

Deși și aceasta nu ne spunea mare lucru, putînd fi niște servicii făcute unor prieteni, totuși am căutat imediat în lista proprietarilor de moșii și am găsit în 1829 pe vornicul Mihalache Sturza proprietar a două moșii: *Drăgăneștii și Oasele*².

Acest „cucon Mihalache“ nu putea fi decît vornicul Mihalache Sturza; „cucoana Safta“ era prima sa soție, Elisabeta Roseti, nepoata lui vodă Calimachi, cu care se căsătorise în 25 septembrie 1817; căsătoria avu loc în curtea domnească, domnia cheltuind frumoasa sumă de 350 lei la logodnă și 4658 lei la nuntă, după cum ne arată sama visteriei din acel an³.

Acum, cu ajutorul celorlalte amănunte găsite în cuprinsul manuscrisului, putem fixa cit se poate mai clar cele afirmate mai sus.

Am pomenit la început de „Monsiu Flehtenmacher“. Știm că acesta a fost adus la Iași de familia Sturza pentru educarea copiilor; putem aici preciza că a fost adus de către logofătul Grigore Sturza în 1812, tatăl vornicului Mihalache, domnitorul de mai tîrziu, și care, neîngăduind copiilor lui să plece în străinătate să învețe, le aducea profesori acasă⁴.

Acesta a rămas cunoscut și protejat al familiei Sturza, încît la 1819 împrumuta bani de la elevul său, acum vornicul Mihalache Sturza.

Că în manuscris apare și celălalt „nomofilax“ (adică păstrător al legilor, pravilist sau jurisconsult) Scheleti, proaspăt numit în postul înființat la 1818, desigur că lucraseră împreună la alcătuirea pravilei lui Calimah din 1817 intitulată: „*Codex Politicos tis Moldovias*“

Mai mult: faptul că vornicul Mihalache Sturza era încă din 1814 epitrop al școalelor, după cum însuși afirmă că „încuviințase de a paradosi învățăturile în limba națională cu ajutorul celor clasice“⁵ era și natural să găsim această preocupare oglindindu-se în actele lui.

Dar mai avem și alte date din cuprinsul manuscrisului, care ne ajută să fixăm definitiv identificarea în persoana vornicului Mihalache Sturza.

² Arhivele Statului Iași, tr. 644 op. 708 dos. 562 fila 40; vornic Mihalache Sturza avea la 1829 moșiile: *Drăgăneștii* cu 130 locuitori și *Oasele* cu 119 locuitori.

³ Ibid., Mss. 1453; Sama visteriei pe 1817—1818, în limba greacă.

⁴ A. D. Sturza, *Domnia lui Mihai Sturza*, Paris 1907, p. 316.

⁵ *Ureche*, Ist. Școalelor, I. 106.

Apar de mai multe ori nume ca : doftorul Samurcaș și Plitos ; este destul să deschidem Arhondologia paharnicului Sion ca să vedem că aceștia au fost oamenii de casă ai lui Sturza ; iar numele lui Constantin Papazoglu, care la fel apare în cuprinsul documentului, este cunoscut din delicata afacere — ca să nu zicem scandaloasă — din 1818⁶, când vornicul Mihalache Sturza îl reclamă pentru „injurioase inculpații făcute mamei sale Marghioala“.

Tot în acest manuscris vom mai găsi pomenit numele lui Calimachi și Roseti, rude, iar pe doctorul Samurcaș îngrijind de boala „cuconului celui mic“, care nu putea fi altul decît belzade Dimitrie, născut în același an cu manuscrisul nostru.

În manuscris sunt multe cheltuieli privind gospodărirea unei vii și a grădinii de acolo. Într-un singur loc am găsit pomenit că această vie se găsea la Socola și deci iarăși o dată sigură pentru identificare ; se știe că la această vie începuse, încă din primul an de căsătorie, Mihalache Sturza să facă multe lucrări care au fost continuate și sporite cu mai mult succes, cînd el a ajuns vodă și a putut să-și facă și palatul de acolo cu numele de „Belvedere“⁷ ; în acel timp, bine înțeles, se repara și curtea domnească și începuse și reparația caselor din Lozonski, încît se zice că banii din Visterie s-au cam amestecat cu cei particulari.

În concluzie deci, putem afirma cu toată convingerea că toate datele manuscrisului nostru se referă la cheltuielile din luna septembrie 1818 pînă la 31 decembrie 1819, ale casei vornicului Mihalache Sturza domnul Moldovei de mai tîrziu din anii 1834—1849.

Identificînd manuscrisul, să trecem să vedem conținutul lui.

De la început trebuie să mărturisim că în aceste cheltuieli nu există nici un sistem ; nu sînt capitole de cheltuieli ; toate sînt deavalma ; ici se înseamnă o cheltuială de citeva parale pe cuie sau tiriplic (ață), ca imediat să se treacă la salarii, bacșișuri, cumpărare de cărți, împrumuturi, tipărire de bilete de teatru, plata unui meșter, a unui neguțător, hacul slujbașilor casei, mătăsuri și conduri pentru cunoscuta pretențioasă și risipitoare cucoană Safta, alătura de cojoace și ciubote pentru feciori, grăjdari și țigani.

Scriitorul acestor cheltuieli a fost puțin darnic în amănunte și se constată că fiecare cheltuială mai mare din această samă a avut și cite un izvod mai amănunțit, care totalizat, a fost trecut în această samă generală.

Întrebuințarea unor cuvinte turcești sau grecești în text, pe lîngă celelalte atît de neaoșe romînești, ne duce la afirmația că secretarul scria unele cheltuieli după note date de acei ce le cheltuiau și care nu cunoșteau bine limba romînă, ca de ex. Samurcaș, doctorul său Cubelca, inginerul.

Trecerea în această condică a tuturor cheltuelilor fără nici o sistematizare, ci cum i s-au prezentat grămaticului listele de cheltuieli sau

⁶ Sturza D. A., op. cit., p. 316 ; Gane C., Trecute vieți... III p. 146.

⁷ Un tablou pictat din 1844 reprezentînd acest palat se găsește la Arhivele Statului Iași.

cum ieşeau banii, ne-au obligat a face noi oarecare regulă în acest amestec şi astfel am făcut următoarele două categorii :

I. Cheltuieli casnice, gospodăreşti.

II. Cheltuieli cu zidirea caselor noi de la vie, a chioşcului cu grădina cores-punzătoare.

Pe timpul arătat, pentru prima categorie, s-a cheltuit frumoasa sumă de 63.850 lei, iar pentru a doua 25.831 lei.

În total deci s-a cheltuit suma de 89.681 lei, ceea ce, pentru o casă boierească abia la începutul gospodăriei, cu un singur copil mic, însemna mult.

Categoria I de cheltuieli am repartizat-o în următoarele grupe :

1) *Cheltuieli pentru cele necesare alimentării* ; şi aici vom vedea că trebuia îndestulat un personal numeros, permanent şi desigur şi un bogat număr de mosafiri, că nu degeaba se cumpăra şampanie şi cantităţi mari de tutun ; iar dulapul cu ciubuce, pentru curăţirea cărora era angajat cu anul un ciubuciu, nu era numai pentru un singur om, „cuconul Mihalache“.

2) *Cheltuieli pentru îmbrăcăminte.*

3) *Cheltuieli pentru salariile slujbaşilor casei.*

4) *Cheltuieli pentru plata diferiţilor meşteşugari din tirg, în diferite lucrări.*

5) *Cheltuieli cu lucrul viei (salarii, salahori, unelte).*

6) *Bani daţi „naht“ lui „Conu Mihalache“ şi „Coana Safta“, pentru care n-au dat socoteală, afară de două ori când gramaticul scrie „pierduţi în cărţi“.*

7) *Bani daţi la un loc ştiut.*

8) *Cheltuieli diverse, ocazionale (teatru, şcoală, cărţi, gazete, poştă, hrtie, muzicanţi, petreceri la vie, (masă mare dată de cuconul Mihalache), cărţi de joc (5 trupuri), jucării cuconului celui mic, tabachere, citarele, etc.).*

9) *Bacşişuri.*

Pentru prima categorie, cheltuieli în legătură cu alimentarea, observăm că aici nu sînt încărcate decît cu produse alimentare din alte ţări pentru masa boierească ; putem trage concluzia că produsele alimentare necesare gospodăriei, compusă dintr-un numeros personal, erau aduse de la moşiile închiriate sau produse la via şi marea grădină de la Socola. Cunoaştem din contractele de posesie că cine împosesuia toate moşiile, fşi rezerva anumite produse şi ruşeturi pentru cele necesare casei. Din cheltuieli nu vedem nici o sumă destinată moşiilor, atît ale lui cit şi ale cucoanei Safta (Perienii pe Jijia şi Cilibiu) ceea ce arată că erau arendate cu obligaţii de a da produse alimentare necesare casei. Se poate ca să fie şi o altă cauză şi anume : fiind abea căsătorit, în 1817 septembrie, încă să nu fi primit în proprie administrare partea lui întreagă, deoarece, cunoscîndu-se bine sgrîceniya tatălui său, vel logofătul Grigore Sturza, mort în preajma anului 1833, acesta-i dădea suma de bani ne-

cesară. Lipsa părții întâi a veniturilor ne face să nu putem preciza aceasta.

Se cumpără numai: alămii, mari și mici, cafea, scorțișoară, migdale amare, untdelemn, castane, zahăr, spirt, anison, franzele nemțești, făină picluită, tutun, potirnică, șampanie, etc. Cofetarul Nicoletto are „bun alișveriş“ din partea cucoanei Safta; cafea se cumpără mult, și pentru ea și o „mahină pentru făcut cafea“, cu 100 lei. În ceea ce privește îmbrăcămintea se rezumă la cojoace, sucmane, berneviți, ciubote, căciuli, cămăși feciorilor și slugilor; cit privește persoana lui conu Mihalache și coanei Safta, cunoscuți prin dorința lor de lux, se vede din aceste cheltuieli că se fac clice, giubele, ciubote blănite, conduri, rochii; nu sînt trecute în amănunt cheltuielile făcute de „cuconul Mihalache“ care primește bani „nacht“ și „cheltuiți prin el însuși“.

Cucoana Safta se dovedește a fi cheltuitoare; primește și bani nacht și cumpără blănuri, din care blănarul îi face cațaveici; dar ia mărfuri și pe datorie, dînd sinet. Magaziile din Iași de pe vremea aceea, Teodor Brancovici, Radovici și altele sînt des pomenite în condică.

Prețurile sînt arătate în amănunt la unele obiecte, iar la altele global: de exemplu „de 2000 lei marfă de la dugheana lui Brancovici“.

Cucoana Safta poartă capelă de 42 lei și 48 parale și corset de 20 lei. Cumpără blănuri scumpe cu 260 lei; „3 tanele de samur pentru cațaveică, cite 85 lei taneo“.

Cumpără borangic și mătăsuri diferite și nu uită nici „săpunul de mosc și 65 dramuri lăcrămioare“.

Conduragiul face conduri (papuci) pentru slugi cu 2 lei și 30 parale perechea, dar coana Safta cumpăra din tîng cu 72 lei și 60 parale, desigur cusuți cu fir de aur.

Dar aceste cheltuieli nu le vede cu ochi buni ursuzul și lacomul de aur cucon Mihalache și astfel poruncește ca din luna mai 1819 să i se dea suma fixă de 1000 lei pe lună, fapt care nu a mulțumit-o cîtuși de puțin și va duce la agravarea relațiilor dintre svăpăiata cucoană Safta și ursuzul Mihalache, terminîndu-se în curînd cu despărțirea lor, ea devenind mai tîrziu soția hatmanului Constantinică Palade, mort în 1831 de ciumă.

Fixarea sumei de 1000 lei pe lună lipsește condica de însemnarea cumpărăturilor pe care le mai face dînsa, deoarece ea primea suma și nu dădea socoteală.

Din datoriile plătite, după fixarea sumei, la cofetarul Nicoletto și la dugheana lui Radovici 3703 lei, cit și la ceilalți, se constată suficient dorința de lux și petreceri de care din ce în ce mai mult este coplesită boierimea Moldovei în vremea arătată.

Un călător francez trecînd în acea vreme prin Iași, ne vorbește de luxul femeilor cărora le trebuie din ce în ce mai multe mătăsuri de Lyon și cașmiruri din India, iar doctorul Wolf, descriind familiile din Iași începe cu Sturza din care „Grigore a luat pe o Calimachi“ și adaogă: „boerii averea și-o dau însă pe un lux inutil, trăsuri, haine“⁸.

⁸ N. Iorga, Istoria romînilor prin călători, III. p. 81.

Pe lângă toate, cucoana Safta e și superstițioasă; la boala „cuconului mic“ aduce preot și numai decit vlădică, care primește 70 lei „pentru citire“.

În casa vornicului Mihalache erau întrebuințați diferiți oameni cu diferite slujbe pentru care primeau salariile după tocmeală.

Astfel găsim: *bucătarul* Iosef cu hac și în afară de salariul lui anual primește și 90 lei „emeclucul“ pentru un țigănuș ce i s-au dat spre învățătura bucătăriei.

Femeia din casă (350 lei pe an), păzitor la vie, vizitii, feciori în casă (tocmiți cu hac și haine), madama Catinca Coradin, pristav la vie cu hacul său 180 lei pe $\frac{1}{2}$ an, arnăuți din care unul în slujba personală a cuconului Mihalache; acesta însoțea pe boer, stătea în urma butcei și ducea ciubucul.

Avea arnăuți la zapciuirea salahorilor la vie; unul avea 15 lei pe 13 zile, iar altul 50 lei pe luna Iulie; apoi rindași la vie cu leafă de 25 lei pe lună; sufragiul numai pentru servitul mesei; „slizul“ de la grajd avea hacul său.

O spalătoriță spăla numai hainele slugilor din casă, cu hac 30 lei pe an.

În afară de aceștia, boierul vornic se servea la diferite treburi și de micii boieranași, pe care desigur îi ridicase el în ranguri; găsim trecut în condică pe sardarul *Grigorie* și *stolnicul Scarlet Plitos*, ridicat din țaranul Pletosu, care fusese în „slujba“ mamei lui, Catinca Sturza, după cum scrie paharnicul Sion; la fel *pitarul Anghel*; toți aceștia primesc daruri și li se restituie cheltuelile făcute în slujbele cerute.

Pentru executarea diferitelor lucrări casnice și gospodărești sînt aduși din oraș diferiți meșteșugari; sau li se dă acasă la dugheană să lucreze.

Astfel ciubuccul primește un leu pentru curățatul ciubucelor, afară de angajarea cu anul, cu zăpis, pentru schimbatul „giubanelelor“ la ciubuce.

Ciubotarul face ciubote feciorilor în casă; croitorul lucrează rochii cu 5 lei 60 parale una; lăcătușul face o broască; croitorul de strae nemțești face haine băetului Costin cu 25 lei; geamgiul pune geamuri; un croitor face giubele, antireie; boengiul boește niște „ciumașuri“; gerahul „hultuește cuconașul cel mic“; vînătorul întocmește puștile; sahăindăcarul „merentimește“ hamurile; Nocoletu cofetarul pregătește dulciurile; blănarul face cațaveici din blănille de samur, cumpărate de la alt blănar; conduragiul face conduri pentru casă, cu 2 lei 30 parale perechea; clavir-maistrul repară clavirul, dascălul de clavir învața pe cucoana Safta să cînte; el primea pe lună 13 lei 90 parale; doctorul Samurcaș este chemat toldeauna, și cînd nu se îmbolnăvea nimeni, mai făcea și alte servicii vornicului; bărbierul avea grijă să vină la curte și primea 5 lei 60 parale (condica nu arată pe cît timp).

Țigani fierari au grijă să prefacă fierul brut cumpărat, în diferite unelte; se cumpără 40 ocă fier cu 44 lei; sîrma costa 5 lei 60 parale oca; zugravul Paltacenschi zugrăvește odăile vornicului.

Despre meșteri și lucrul lor vom reveni la capitolul al II-lea din cheltueli, privind facerea caselor la vie și altele.

Lucrului la vie i se dă o deosebită atenție; manuscrisul ne dă date importante în legătură cu lucrul viei; aflăm că acolo lucrează salahorii cu plată de 1 leu pe zi unul, alții cu 50 parale de om pe zi; la aceștia se vede că li se dădea și mîncare.

În septembrie 1818 se pregătește de cules via; se cumpără saci pentru călcat poama, 4 lei sacul; se cumpără leică, cofe, pucioasă pentru afumat poloboacele, dohot pentru uns teascul; sfoară de legat sacii; oamenilor culegători li se plătește 17 lei 75 parale; se aduce butnar pentru butnărit vasele și cotar pentru cotărit; se revizuesc vasele de vin vechi din beci; se cumpără 400 cîrlige de vie; pivnița se afumă cu rășină pentru care se cumpără 20 coșciuge de rășină cu 1 lei 60 parale; se cumpără luminări la cramă și sapon „pentru spălat picioarele călcătorilor poamei“.

Pentru supravegherea și îndemnarea oamenilor la lucru la vie este un „zapciu asupra salahoriilor“.

Poloboacele se făceau la Galata — se pare la un meșter de acolo și se duceau la Socola; se fac cercuri.

Vedem din cheltueli că se dădea o mare grijă viei și grădinii de la Socola; grădina care era destul de mare, dar neîngrijită, vornicul o dorește mai curînd parc; pentru aceasta se cumpără 1000 copaci mari care se sădesc la grădina de la vie și 5000 copaci mici.

O sumă respectabilă din cheltueli o reprezintă banii „naht“ dați cuconului Mihalache și cucoanei Safta și de care nu se scrie ce s-a făcut cu ei, decît cînd au avut o anumită destinație gospodărească și iarăși la fel pentru acei bani dați la un „loc știut“; printre aceștia sînt și cadourile, trecute în condică cu numirea de hodie. Un cadou de acesta se ridică la frumoasa sumă de 4000 lei.

La capitolul cheltueli diverse am trecut următoarele: cumpărarea de gazete, pentru al căror abonament se plătește la „agenție“ 180 lei pe 6 luni; cumpărare de cărți „o carte cu figuri de la un „franțoz“; 90 lei lexicoanele pentru Academie; cărți diferite de la căminarul Bernard; de 20 lei cumpără cărți de la dugheana lui Gane; în mai 1819 cu 375 lei cumpără de la dugheana căminarului Bernard 37 tomuri din cărțile lui „Ruso“.

Ajutorul în mîncare pe care îl dă vornicul ucenicilor de la școala domnească (tainul constînd din carne, piine, vin).

Diferite cheltueli în legătură cu teatru; în aprilie 1818 se fac *niște sangiacuri de fier pentru teatru*, 40 lei dă pentru *tipăritul biletelor de teatru*; 267 lei *inginerul pentru cheltuelile teatrului și bacșișuri arnăuților ce au păzit la teatru*.

La fel la cheltueli se arată plățile la poșta rusească pentru trimiterea diferitelor scrisori la București, Chișinău, Petersburg.

Se cumpără hirtie în conțuri, coale mari nemțăști, hirtie turcească, hirtie „Leoa“; cu 2200 lei cuconul Mihalache cumpără 6 emanele de chihlimbar; își repară o tabachere „cu minaret și ciasornic“; cumpără „cuconului mic“ jucării de 9 lei: 4 lei o dobă, 1 trîmbiță, un cal și 2

cuci; viitorul mare hatman al Moldovei, beizade Dimitrie Sturza, comandantul în 1848 și al unei artilerii cu un tun, avea de pe acum dobă, trâmbiță și cal, dar și 2 cucii!

Tot la acest capitol am trecut și petrecerea și masa mare făcută de cuconul Mihalache la sfârșitul lui mai 1819 la vie, pentru care se cară din oraș mese și scaune; „șătrărei” întind la vie corturile.

Sînt aici și cheltuieli în legătură cu „dezbrăcătorul joc de cărți” cum va spune mai târziu Kiselef care va da și ordin de încetare.

Se cumpără cu 41 lei și 30 parale 5 trupuri de cărți; „cuconul Mihalache” pierde la cărți și secretarul îndrăznește să scrie în dreptul a două sume: „pierduți de cuconul Mihalache în cărți”.

Iată ce scrie călătorul William Mac Michael care a trecut prin Iași în 1818 ianuarie 13°:

Boerii, unii foarte bogați, au un venit anual pînă la 30.000 galbeni, care-l cheltuesc și în joc de cărți, singura lor distracție; boerii trec în calești sau și călări cu pompă mare; vizitiul are uniformă de husar; arnăutul din coadă, cu ciubucul stăpinului în mină, e scaldat în aur; joacă cărși toți, cu aga — prefectul de poliție — în frunte”.

Totul se cumpără — însuși tronul, în dauna țaranului singur care e adus a da pe an, fără rinduială și pînă la două trei sute de lei, cînd nu scapă prin fugă de implinire sau de chinuri.

Tot la plăți găsim primind bani și muzicanții angajați să cînte la petreceri.

Desîntîlnit în condica aceasta de cheltuieli este bacșișul; el era la modă de la mic la mare; la cei mai mari se cheamă hodie — adică dar — și se ridică la sume frumoase de 4000 lei cum am văzut, iar la cei mici pînă la para; bacșiș arnăuților, bacșiș sufragiului, bacșiș țiganilor, bacșiș capioglanului, bacșiș peste tot.

Dar din aceste plăți de bacșișuri aflăm și lucruri importante; vornicul Mihalache se folosește pentru afacerile lui, care abea începeau să fie multe și bănoase, de slujbașii ocîrmuirii: țimiraș la Suceava în legătură cu niște chereștea necesară la vie, copil de casă trimis la Hîrlău, grădinarul de la mitropolie îl va lua la grădina lui, arnăuții palatului păzesc la teatru, și la toți le dă bacșiș; aflăm o știre în legătură cu numirea noului domn Mihail Șuțu în locul lui Calimah; vestea numirii o aduce în Iași un capioglan, care primește bacșiș 550 lei; o sumă mare pe care nu credem să o fi dat de bucurie, deoarece Calimah Vodă care pleca, era rudă cu el; ci mai de grabă ca să aștepte noul domn de la trimisul lui la Iași, cine l-a primit cu bucurie și desigur aceasta o va spune acela care a primit un bacșiș bun.

Ca orice boier mare, care nu se cuvenea niciodată să meargă pe jos prin mulțime, „cuconul Mihalache” nu se putea să nu aibă o „butcă” elegantă cu telegari frumoși și cu personalul necesar.

Gheorghe de la grajd este îmbrăcat în haine husărești; feciorul poartă clic de pînză; se cumpără regulat untură pentru butcă; hamurile

^o N. Iorga, Istoria romnilor prin călători, III, p. 81.

sînt unse cu untură de pește; pentru curățatul telegarilor se cumpără perii, bureți.

Categoria a doua de cheltuieli o formează acelea privind zidirea din nou a caselor de la vie, chioșcul și aranjarea grădinii care să corespundă dorinței noului stăpîn.

Astfel manuscrisul ne arată cheltuielile făcute cu aceste lucrări: inginerul Cubelca — același care în 1819 a reparat și turnul mînăstirii Frumoasa — va face planurile și se va ocupa de lucrări; lucrările se execută în regie, deoarece vedem în manuscris cheltuieli cu cumpărarea cărămizilor: 100.000 cărămizi le fac cărămidarii și le duc la vie; primesc 1400 lei; ipsosul se arde și se macină; măcinătorul de ipsos primește 35 lei pentru măcinatul a 70 dimirlii.

Var nestins se aduce de la Dobrovăț și mai bun, de la Suceava.

Se cumpără sau se fac uneltele necesare: cazmale, covățele pentru cărat pămîntul, ciur de sîrmă; 11 hîrlețe se cumpără din tîrg.

De la vornicul Catargiu se cumpără 100 merță var nestins cu 500 lei, în care intra și cărătura. Varul se face la Suceava și Hîrlău.

Scîndurile de stejar necesare le fac *beșchergii* despiciînd trunchiul de stejar cu *beșchia*; altă lemnărie necesară o lucrează stolerul Vincler, căruia i se duce în atelierul său din tîrg lemnul brut.

Se aduce apă pe oale, pentru care un olar este tocmît să facă 2000 „oale de apă”; primește acout 100 lei.

Stanislav, lăcătușul, lucrează din fierul brut cumpărat, broaște și altele.

Un teslar este angajat la chioșcul de afară de care se ocupă doctorul Samurcaș; un stoler neamț lucrează tălpoaiele și amnarele. Piatra cioplită necesară o lucrează un pietrar, dar anumite capiteli, lespezi sau vase de piatră, unde se cerea o artă deosebită, sînt comandate în tîrg la un pietrar specialist în sculptura pietrei.

Pentru tencueli se aduc 2 cară cu păr.

Anumite lucrări de săpături sau ajutor meșterilor, le execută salahorii plătiți cu ziua.

Zugravul Paltacevski este angajat să zugrăvească interioarele.

Sticlarul este chemat să pună geamurile pentru care se cumpără 27 „șocuri steclă” cîte 9 lei șocul, alcătuiînd aceste șocuri 297 gramuri, cîte 11 geamuri într-un șoc.

Se pun covoară peste tot locul și se prind pe margine cu șireturi; se pun perdele, pe care are grijă să le cumpere cucoana Safta.

Se amenajează la vie o grădină pentru care Mihalache Sturza a avut o deosebită grijă; se fac răsadnițe, sere; salahorii, tocmiți cu ziua, lucrează neconținut la diferite amenajări; se plantează mii de copaci; acești salahori primesc 50 parale de om pe zi; se întrebuițează și țigani salahori, la unii plătindu-li-se cîte 20 parale pe zi, unii primesc și 1 leu pe zi. Salahorii sînt tocmiți cu ziua, luna sau anul, după cum era lucrul la care erau angajați.

Sfirșind cu aceasta însemnările pe care le-am putut face pe marginea pomenitului manuscris, nu înseamnă că realizarea mea este ulti-

mul cuvînt; manuscrisul va fi desigur studiat mai în amănunt, pe probleme și importanța lui poate fi prețuită de fiecare dată.

Scopul meu în primul rînd a fost acela de a prezenta un document inedit și de a atrage atenția cercetătorilor asupra lui și a altora de acest fel, dintr-o vreme cînd ne lipsesc foarte multe piese arhivistice distruse fiind în focul din 1827.

Piese arhivistice dinainte de 1827 sînt extrem de prețioase și din cercetarea lor trebuie scos cît mai mult.

Știrile pe care ni le oferă acest manuscris ne dau posibilitatea să cunoaștem mai bine viața aceluia care va deveni domn al Moldovei în 1834; legătura lui permanentă cu curtea domnească, darurile și bacșișurile, dorința de a se informa neconținut din multele gazete și cărți pe care le cumpăra, corespondența prin poșta rusească la București, Chișinău și Petersburg, ne arată că acest om ambițios și avar se pregătea neconținut de a pune mina pe domnie, întrebuițînd orice mijloc și cînd a pus mina a știut s-o fructifice în interese personale ca nimeni altul.

Manuscrisul ne completează știrile pe care le avem în legătură cu teatrul și școala în Moldova.

Ne dă date exacte privind diferite prețuri, pentru care problemă nu prea sînt multe știri, pentru acea vreme.

Ne arată frămîntarea zilnică într-o gospodărie boierească din Iași din acea vreme; o mulțime de oameni care trudeau pentru unul singur care primea numai bani naht (adică numărați în mină) și nu era obligat să dea nici o socoteală; se poate constata — făcîndu-se unele comparații salariul de mizerie pe care-l primeau unii salahori: 50 parale pe zi, în timp ce cel mai modest bacșiș se vede a nu fi sub un leu.

Ne confirmă și îmbogățește cunoștințele pe care le avem despre viața clasei dominante din primii ani ai sec. al XIX-lea, cu luxul și petrecerile mereu crescînde și pentru a căror satisfacere se simțea nevoie de cît mai mulți bani; de aici din ce în ce crește exploatarea nemiloasă a oamenilor muncii și în special a țărănimii, pentru care se vor înăspri toate obligațiile și condițiile de muncă.

Manuscrisul ne da date importante privind viața boierului vornic Mihalache Sturza; el este legat de slujba vorniciei care-i cerea prezența zilnică linga domnie și de unde desigur îi venea mult ciștig, pe care nu-l mai dădea să-l drămuiască gramaticul în condica respectivă.

Un călător străin afirmă că numai în ziua de anul nou, cu prilejul înoirii caftanelor, vel postelnicul a strîns cadouri — ca să nu zicem bacșișuri — de peste 100.000 lei.

Moșiile le arendează, crescînd cu aceasta asupra locuitorilor, interpunîndu-se între ei și boier, arendașul.

La țară nu se duce decît pentru petreceri și distracție, la vînătoare; viața și-o petrece tot timpul în capitală, nelăsînd să-i scape din mină nici un prilej de a ști ce se întîmplă și ce trebuie să facă, pentru îndeplinirea țelului său: domnia, pentru care nu cruța nimica.